DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-21
УДК 336.713:005.334.4

Дзюба Павло Миколайович
аспірант,
Державний податковий університет
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-0746-0518

Pavlo Dziuba
State Tax University

ПРОБЛЕМНІ БАНКИ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ПРОЦЕС ЇХ ВИНИКНЕННЯ

PROBLEM BANKS: THE ESSENCE OF THE CONCEPT AND THE PROCESS OF THEIR EMERGENCE

Анотація. Мета статті полягає в удосконаленні підходів до розуміння економічного змісту поняття проблемного банку та структуруванні процесу формування проблемності для забезпечення попередження переходу банку до стану неплатоспроможності. Проаналізовано науково-методичні підходи до визначення проблемного банку та відзначено тенденцію до їхньої уніфікації. У зв'язку з нормативною різноманітністю критеріїв віднесення банків до категорії проблемних, запропоновано розглядати це поняття у широкому та вузькому розумінні, де останнє має більш конкретний фінансово-економічний характер. Для виділення стадій формування проблемності застосовано методологічний підхід щодо визначення послідовності розвитку кризових явищ у діяльності банківських установ. Охарактеризовано етапи потенційної, прихованої, відкритої та критичної проблемності. Обґрунтовано необхідність вдосконалення систем раннього виявлення проблем у діяльності банків.

Ключові слова: банк, проблемний банк, ознаки проблемності, стадії формування проблемності банку, ідентифікація проблемності банку.

Summary. The article is dedicated to the analysis and improvement of the economic concept of a problem bank, as well as the structuring of the process of forming problem status to prevent a bank from becoming insolvent. It examines scientific and methodological approaches to defining a problem bank and notes a trend towards their unification. Given the normative diversity of criteria for classifying banks as problem ones, it is proposed to consider this concept in both broad and narrow senses. The broad interpretation is associated with legislative requirements and must take into account all the criteria by which a bank is classified as troubled, both mandatory and at the discretion of the National Bank. This definition is more legal than economic in nature. In the narrow sense, the authors define a problem bank as a banking institution whose financial condition is unsatisfactory, characterized by insufficient charter or regulatory capital, inability to meet the demands of depositors and creditors, including failure to comply with the mandatory reserve formation procedure, or losses resulting from overly risky activities or transactions with related parties that do not meet regulatory requirements. It is noted that the signs of problem do not arise suddenly but result from certain circumstances, with their destructive potential gradually accumulating. The authors propose structuring the process of a bank's problem status formation into four stages: potential, hidden, obvious, and critical. It is shown that potential problem status refers to a situation where it is not yet identified, but there are already certain external and internal prerequisites for its emergence. Hidden one is already present but is either not clearly recognized or not acknowledged by the bank's management. The stage of obvious problem status occurs when the bank begins to violate economic standards and significantly increases the riskiness of its activities. This stage represents the last phase of the bank's crisis development, where there is still a possibility to restore stable operations. The stage of critical problem status leads to the bank being classified as insolvent.

Keywords: bank, problem bank, problem's indication, stages of problem bank formation, identification of problem bank.

Постановка проблеми. Забезпечення життєздатності та стабільності банківського сектору та кожного окремого банку є основним завданням діяльності органів нагляду будь-якої держави. Банки знаходяться у центрі економічного життя, як фінансові посередники вони перерозподіляють фінансові ресурси, забезпечуючи їх ефективне використання завдяки трансформації заощаджень в інвестиції, а також здійсненню розрахунків між державою, суб'єктами господарювання та домогосподарствами. Тому, з одного боку, банківські установи постійно знаходяться під впливом без-

лічі різноспрямовано діючих факторів, які здатні дестабілізувати їхню діяльність. З іншого боку, порушення нормальної роботи банків негативно впливає на реалізацію фінансових інтересів економічних суб'єктів, а подальша ліквідація банківських установ завдає суттєвої шкоди суспільному добробуту.

Саме тому постійно здійснюється ретельний моніторинг ситуації у банківському секторі для своєчасного виявлення «слабких ланок» з можливістю подальшого застосування стабілізаційних заходів. Для визначення міри погіршення фінансового стану банків має застосовуватися певний термінологічний апарат, який, у свою чергу, формує регулятивне поле впливу на їхню діяльність. Однією з його складових є економіко-правове поняття проблемного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки найближчими роками процеси глобальної нестабільності збережуть свою динаміку, то питання своєчасного подолання фінансових труднощів, відновлення платоспроможності банків та пошук оптимальних шляхів виведення їх із кризового становища постійно знаходяться в центрі уваги як науковців, так і банківських практиків. Вирішення нагальних проблем банківської діяльності є необхідним кроком на шляху до зміцнення фінансової стабільності банківської системи, що передбачає необхідність теоретичного обґрунтування різних варіантів відновлення стабільного ефективного функціонування проблемних банків. Різноманітним аспектам зазначеної проблеми присвячені публікації таких вітчизняних науковців, як О. Барановський [7], О. Береславської [13], Н. Версаль [9], К. Возняковська [10], О. Еркес [8], Я. Жовтанецька [18], О. Лобач [12], В. Міщенко [16], А. Олійник [17] та інших.

Утім, українські банки продовжують працювати в умовах підвищеного ризику, тому ймовірність настання кризових ситуацій в їхній діяльності є надзвичайно високою. Більшість таких випадків пов'язані з недостатньою увагою до вдосконалення системи ризик-менеджменту, збільшенням частки недіючих активів, неадекватною оцінкою банками власного фінансового стану, недотриманням ними регулятивних вимог тощо. Стан проблемності банку вимагає термінового застосування комплексу заходів щодо покращення та стабілізації діяльності фінансової установи.

Мета статті полягає в удосконаленні підходів до розуміння економічного змісту поняття проблемного банку та структуруванні процесу формування проблемності для забезпечення попередження переходу банківської установи до стану неплатоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору нормативного забезпечення, вперше термін «проблемний банк» з'явився у редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 21 вересня 2012 року [1] у зв'язку з прийняттям Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [2]. Утім, задовго до цього таке поняття використовувалося науковцями, практичними працівниками, представниками Національного банку України, у складі якого у 1996 році був створений Департамент з питань роботи з проблемними банками [3, с. 321], аналітиками у сфері банківської діяльності для характеристики банківської установи, що має недоліки у дотриманні економічних нормативів, зокрема, нестачу регулятивного капіталу, великий обсяг непрацюючих активів, недостатню ліквідність та інші ознаки незадовільного фінансового стану.

Варто зазначити достатньо давнє використання терміну «проблемний банк» у закордонній літературі. Так, відомий американський фахівець у сфері банківського менеджменту Джозеф Ф. Сінкі мол. ще у 1978 році, ґрунтуючись на досвіді роботи Федеральної корпорації страхування депозитів, говорив про ідентифікацію проблемних банків на основі низьких коефіцієнтів чистого капіталу (NCR), що стали наслідком великих обсягів «субстандартних» кредитів у портфелях банків [4, с. 184]. Отже, він пов'язував проблемність банків з ризикованою кредитною діяльністю, що призводила до зменшення обсягів власного капіталу.

У 2008 році було опубліковано комплексне дослідження, присвячене порівнянню методів ідентифікації органами нагляду ряду країн Південно-Східної Азії проблемних банків та втручання в їхню діяльність з метою відновлення [5]. Не надаючи якогось узагальненого визначення таких банків, автори акцентували увагу на необхідності швидкого, об'єктивного, прозорого та послідовного управління ними для того, щоб відновити здоров'я фінансової системи. Аналогічну точку зору висловлювали і автори вітчизняного видання – випущеного у 2005 році фундаментального підручника «Центральний банк та грошово-кредитна політика» [3, с. 585], де зазначалася необхідність для НБУ «починати швидкі та ефективні дії», спрямовані на стабілізацію діяльності проблемних банків.

Р. Набок окреслив основні симптоми, притаманні банкам з ознаками нестабільності і проблемності: низька якість активів, відсутність прибутковості, втрати капіталу, погіршення репутації, проблеми з ліквідністю, які поділяються на кількісні (показники капіталу, структура активів), якісні (негативна репутація) й похідні (рентабельність і ліквідність) [6, с. 46]. При цьому саме ліквідності банку науковець приділив найбільше уваги, справедливо вважаючи цей показник життєво важливим для збереження життєздатності банку.

У 2009 році професор Барановський О.І. пов'язував появу проблемних банків зі зростан-

ням у них обсягів безнадійних активів, збитками та втратою капіталу. Він зазначав, що проблемним можна вважати банк, в якого спостерігаються: зменшення абсолютної величини власних коштів (капіталу) до рівня, нижчого від розміру фактично сплаченого статутного капіталу; наявність неоплачених платіжних та інших розрахункових документів клієнтів і банку; недоліки в бухгалтерському обліку та звітності; несприятливі зміни в стані чи складі учасників і керівників банку [7, с. 20]. Отже, науковець серед ознак проблемності банків виділяв як чисто економічні (від'ємний власний капітал та нестача ліквідності), так і управлінські (спотворена фінансова звітність й проблеми власників).

Достатньо ґрунтовне дослідження цієї проблематики здійснила у 2011 році О.Є. Еркес. Вона систематизувала підходи, що застосовували органи банківського нагляду деяких іноземних держав для ідентифікації проблемних банків (отримання низького рейтингу; включення до списку банків, що опинилися у фінансовій скруті; потреба у зовнішній фінансовій допомозі тощо), проте не надала власного бачення ознак проблемності, обмежившись констатацією значення ролі керівництва банку у цих процесах. На думку науковиці, проблемним стає саме той банк, власники та менеджери якого виявляються нездатними (або не готовими) оздоровити банк, повернути його роботу у нормальне русло в межах визначеного регулятором часу [8, с. 77].

Як уже зазначалося, ситуація у сфері банківського нагляду з точки зору роботи з фінансово нестабільними банками в Україні суттєво змінилася у 2012 році, коли у зв'язку з прийняттям Закону про систему гарантування вкладів було кардинально змінено процедуру визнання банку неплатоспроможним та механізм виведення його з ринку. При цьому тимчасова адміністрація, яка раніше була призначена для забезпечення стабілізації діяльності банків з незадовільним фінансовим станом, вже не здійснює фінансового оздоровлення, а займається лише виведенням таких банків з ринку. Новим законом було офіційно введено поняття «проблемний банк», яке стало нормативним терміном зі значним економіко-правовим навантаженням. Утім, це не припинило наукові дискусії у напрямі аналізу проблемності та неплатоспроможності комерційних банків, причому до них приєдналися і фахівці з юридичних наук.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що у Законі не міститься власне визначення проблемного банку, натомість у статті 75 вказуються лише підстави віднесення банківської установи до такої категорії. У чинній редакції Закону про банки підстави для обов'язкового визнання банку проблемним зменшено до трьох пунктів:

– банк протягом 30 календарних днів поспіль допустив порушення мінімального значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та/або нормативу достатності основного капіталу, встановленого нормативно-правовими актами НБУ, що розраховується щодекади – два і більше разів;

– банк протягом 30 календарних днів поспіль допустив порушення значення хоча б одного з нормативів ліквідності нижче мінімальних нормативних значень, встановлених нормативно-правовими актами НБУ;

– систематичне подання та/або оприлюднення недостовірної інформації або звітності з метою приховування реального фінансового стану банку, у тому числі, щодо операцій із пов'язаними з банком особами [1].

Зрозуміло, що дві з цих підстав, які стосуються найважливіших показників фінансової спроможності банку – достатності капіталу та ліквідності, мають фінансово-економічне підґрунтя. Подання недостовірної інформації або звітності можна віднести до проміжних критеріїв, оскільки воно хоч і є адміністративним порушенням, але здійснюється саме з метою приховати незадовільний фінансовий стан банківської установи. Таке суттєве скорочення числа приводів для обов'язкового визнання банку проблемним (з максимальної кількості у сім пунктів – у редакції закону від 8 березня 2015 року) і акцентування на його фінансових проблемах стало, у тому числі, наслідком неодноразової й обґрунтованої критики відповідних законодавчих положень у науковій літературі (зокрема, [9; 10]). Втім, Законом про банки передбачено і право Національного банку віднести комерційний банк до категорії проблемних з інших, ніж вищезазначені, підстав, які містяться у нормативно-правових актах НБУ. Зокрема, такі підстави (і, відповідно, ознаки проблемності банків) були внесені у 2014 році до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу [11].

Безумовно, всі ці випадки створюють проблемну ситуацію щодо нагляду, викликають, як зазначається у документах Базельського комітету з банківського нагляду, «занепокоєння» органів регулювання, підвищують потенційну ризикованість діяльності банківської установи. Але далеко не всі вони, з нашого погляду, свідчать про наявність кризової економічної ситуації у самому банку, яка б загрожувала інтересам його вкладників і кредиторів. Отже, критерії «проблемності» у законодавчому сенсі виявилися значно ширшими від тих, що традиційно прийняті у фінансовій науці. Тому, на нашу думку, для з'ясування теоретичної сутності проблемного банку важливо відділяти економічні критерії від чисто юридичних або змішаних (рис. 1), що буде мати суттєве

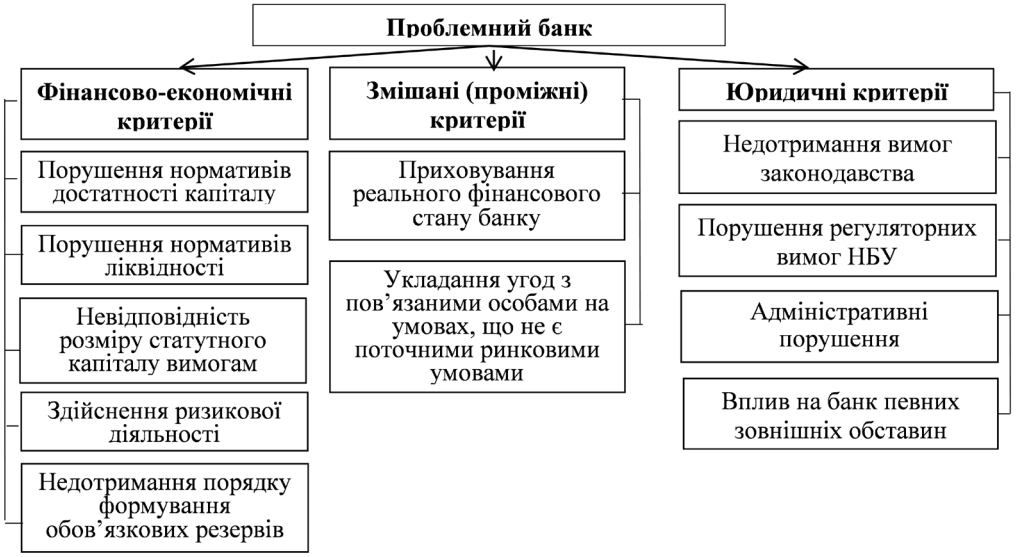

Рисунок 1 – Групування критеріїв віднесення банку до категорії проблемних відповідно до нормативно-правових документів у сфері банківської діяльності

Джерело: розробка авторів на основі [1; 11]

значення для покращення суспільної оцінки ефективності роботи Національного банку та прозорості рішень, що ним приймаються. На даний час, як свідчить досвід, визнання банку проблемним часто виступає лише підставою для подальшого надання йому статусу неплатоспроможного і пізнішої ліквідації, а не розглядається як шанс для подолання незадовільного фінансового стану банківської установи [12, с. 90; 13, с. 45].

Одночасно, в умовах фінансової глобалізації та поступової євроінтеграції України доцільно більш уважно вивчати іноземний досвід та настанови, що містяться у міжнародних документах. Зокрема, Базельський комітет з банківського нагляду вже достатньо давно (з 2002 року) аналізує питання, пов'язані з проблемними банками, називаючи їх «слабкими» (weak). У Керівництві з ідентифікації та роботи зі слабкими банками, оприлюдненому у 2015 році, надається визначення таких банків: слабким є банк, ліквідність чи платоспроможність якого погіршилася або незабаром буде порушена, якщо вчасно не відбудеться істотне покращення у стані його фінансових ресурсів, профілю ризику, бізнес-моделі, систем управління ризиками та засобів контролю та/або якості керівництва та менеджменту [14, с. 6].

Директива Європейського Союзу 2014/59/EU, яка отримала скорочену назву BRRD (Bank Recovery and Resolution Directive) [15], оперує термінами «ненадійний» (unsound) та «неспроможний» («невдалий») (failing) фінансовий інститут. Такою фінансову установу слід вважати, якщо вона порушує або, ймовірно, у найближчому майбутньому порушить регуляторні вимоги, коли активи установи будуть меншими за її зобов'язання, коли вона не зможе сплатити свої борги в установлений термін або коли установа потребує надзвичайної державної фінансової підтримки.

Отже, можемо прийти до висновку, що у сучасних умовах критерії віднесення банків до категорії проблемних (слабких, ненадійних тощо) поступово уніфікуються, що формує єдині підходи до забезпечення стабільності національних банківських систем. Ключовим індикатором фінансового стану банку виступає рівень його капіталізації, а точніше, показник адекватності капіталу, тривале зниження якого нижче обумовленого регулятором рівня веде до нездатності банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та кредиторами. Втім, після світової фінансово-економічної кризи, яка засвідчила, що платоспроможний, але неліквідний банк практично не має шансів на виживання, не менше уваги банківських фахівців приділяється показникам ліквідності. Їхні чіткі кількісні параметри були визначені Базельським комітетом з банківського нагляду на початку 2010-х років.

Підсумовуючи все вищевикладене, пропонуємо розглядати проблемний банк у широкому та вузькому розуміння цього терміну. Широке трактування пов'язується нами із законодавчими вимогами і має враховувати всі ознаки, за якими банк відноситься до категорії проблемних, як в обов'язковому порядку, так і на розсуд НБУ. Як наслідок, таке визначення матиме більш юридичний, ніж економічний характер. У широкому сенсі проблемний банк можна охарактеризувати як банківську установу, яка допустила у своїй діяльності, як мінімум, одне з таких порушень: тривале недотримання пруденційних нормативів щодо достатності капіталу й коефіцієнтів ліквідності, а також

невиконання визначеного кола законодавчих норм та регуляторних правил, встановлених НБУ, що надало останньому правові підстави застосувати до установи такій захід впливу, як віднесення до категорії проблемних із запровадженням особливого режиму функціонування для виконання вимог щодо стабілізації діяльності.

У цьому визначенні варто виділити два аспекти. Перший відображає безпосередні причини проблемності, об'єктивну основу її формування, зокрема, погіршення фінансового стану або порушення правил ведення діяльності, відповідальність за що повністю знаходиться на стороні банку. Другий – фіксація НБУ такої ситуації і ухвалення відповідного юридичного рішення, що залежить від наявності в органу нагляду системи раннього виявлення і моніторингу проблем у банківському секторі.

Враховуючи достатню різноманітність і широкий діапазон сфер виникнення таких порушень, шляхи їх подолання також будуть надзвичайно різноманітними, що обумовлює потребу у формулюванні визначення проблемного банку у вузькому сенсі, яке буде мати фінансово-економічний характер. Саме таке розуміння проблемності більш притаманно іноземній практиці регулювання діяльності банків.

Отже, під проблемним банком будемо розуміти банківську установу, фінансовий стан якої є незадовільним, що проявляється у недостатності статутного або регулятивного капіталу, неможливості виконання вимог вкладників і кредиторів, у тому числі, внаслідок недотримання порядку формування обов'язкових резервів, наявності збитків у зв'язку зі здійсненням занадто ризикової діяльності або операцій з пов'язаними особами, що не відповідають вимогам регуляторних органів. Зокрема, європейською Директивою BRRD визначаються такі ознаки проблемності кредитних установ, як погіршення ситуації з ліквідністю, збільшення рівня левериджу, обсягу непрацюючих кредитів або концентрації ризиків, що оцінюється на основі набору показників, у тому числі, дотримання вимог до власного капіталу [15].

Звичайно, ознаки проблемності не виникають раптово, вони зароджуються внаслідок певних обставин, їхній руйнівний потенціал поступово накопичується, якщо керівництвом банку не будуть застосовані відповідні контрзаходи. Тому у діяльності банку, що стає проблемним, має місце певний часовий інтервал, що характеризується динамічним перебігом різних стадій, таких, як втрата ліквідності, порушення фінансової стійкості, неплатоспроможність.

Вітчизняні науковці вже неодноразово намагалися певним чином структурувати процес формування проблемності банків, свідченням чого є наявні у літературі класифікації проблемних банків. Так, автори монографії «Санаційний банк – «брідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками», ґрунтуючись на результатах прикладних досліджень фахівців ЄЦБ, запропонували виділяти серед проблемних банків життєздатні, потенційно життєздатні та нежиттєздатні [16, с. 101]. Дотримуючись запропонованої логіки, А.В. Олійник в одній із своїх робіт таким чином систематизував проблемні банки: банки з першими ознаками проблем; банки з тимчасовими складнощами; банки з першими ознаками банкрутства; фінансово нестійкі (критичні) банки [17, с. 164].

Втім, на нашу думку, для характеристики формування проблемності банківських установ, що розглядається як результат реалізації ризиків та розгортання кризових процесів, доцільно застосувати загальноприйнятий методологічний підхід щодо визначення послідовності розвитку кризових явищ в діяльності фінансових установ [18, с. 38–39; 19, с. 68]. З цієї позиції, потенційна проблемність означає ситуацію, коли вона ще не ідентифікується, але вже існують певні зовнішні та внутрішні передумови її зародження. Вони можуть і не реалізуватися, якщо менеджмент банку має дієві інструменти нейтралізації загроз, а наглядовий орган своєчасно попереджає про сукупність небезпек, що формуються у зовнішньому оточенні.

Наступною стадією є латентна або прихована проблемність, яка реально вже присутня, але чітко ще не розпізнається або навіть просто не визнається керівництвом банку. Банк, можна сказати, є квазістабільним. Видимих симптомів проблем ще немає, вони виявляться, коли проблемність переросте у наступну, явну фазу. Але у фінансових потоках банку, стані його активів та пасивів відбуваються певні зрушення, які, при відсутності уваги до них, здатні з часом спричинити серйозний тиск на фінансовий стан банківської установи. Тривалість такої стадії варіюється у часі й залежить від внутрішнього потенціалу банку та сприятливості зовнішніх обставин (тут варто згадати ПриватБанк у середині 2010-х років, коли керівництву тривалий час вдавалося приховувати його справжній незадовільний фінансовий стан).

Ідентифікація латентної проблемності є складною, але надзвичайно важливою справою, оскільки на цьому етапі ще можливо не допустити небажаного розвитку подій. Саме тому у попередженні проблемності банків велику роль відіграє, з одного боку, здатність банку глибоко та безпристрасно аналізувати свою діяльність, адже прихована проблемність не визначається стандартними методами діагностики. На цій стадії має проводитися аналіз потенційних джерел виникнення проблем, об'єктивна оцінка величини ризиків, що притаманні діяльності банку. Стрес-тестування спрямо-

вується на визначення масштабів ймовірних втрат, одночасно актуалізуються плани забезпечення безперервної діяльності.

Втім, банки з певних причин можуть своєчасно не виявляти причини і фактори розвитку кризових ситуацій, не здійснювати сценарний аналіз, ігнорувати непомітні ознаки прийдешньої проблемності. Тому наглядові органи, зі свого боку, мають застосовувати достатньо чутливі системи раннього виявлення проблем у діяльності банків. Важливість ранньої діагностики полягає в тому, що їй притаманне фіксування потенційної можливості ускладнень у функціонуванні банківських установ. Особлива увага при цьому повинна приділятися забезпеченню своєчасності, повноти та правильності звітних даних, оскільки здатність виявляти проблеми, що виникають, значною мірою залежить від того, наскільки ці дані правдиво та точно відображають фінансові показники банків [20, с. 3].

Стадія явної, відкритої, очевидної проблемності настає, коли банк починає порушувати економічні нормативи та суттєво збільшує ризикованість своєї діяльності, що призводить до ще більших проблем. Серед ознак проблемності банку фахівці найчастіше називають: відсутність прибутковості, втрата капіталу, низька якість активів, проблеми з ліквідністю та проблеми, пов'язані з репутацією банку [16, с. 10]. Це може викликати неконтрольований відтік коштів вкладників, а також зменшення лімітів кредитування на міжбанківському ринку, що ще більше загострює ситуацію з забезпеченням ресурсами. Необхідність збільшувати обсяги формування резервів під кредитні ризики призводить до появи суттєвих збитків.

Саме на цій стадії проблемна ситуація у банку стає достатньо очевидною, фіксуються формальні критерії, які дозволяють Національному банку визнати банк проблемним. Варто зазначити, що стадія явної проблемності має обмеження у часі: відповідно до законодавства, вона не може тривати більше 120 днів (до травня 2020 року цей термін дорівнювався 180 дням), впродовж яких банк має стабілізувати свою діяльність, привести її у відповідність до вимог вітчизняного законодавства, зокрема, і нормативних документів НБУ. Одночасно, проблемний банк зобов'язаний у строк до семи робочих днів повідомити наглядовий орган про заходи, які він має намір вживати з метою приведення своєї діяльності у відповідність до норм законодавства, та на вимогу Національного банку повідомляти його про хід реалізації цих заходів [1]. Завдання керівництва банківської установи на цьому етапі полягають у збереженні контролю над всіма процесами, що відбуваються у банку, підтриманні всіма можливими методами його платоспроможності, запобіганні відтоку залучених коштів й клієнтів та знаходженні реальних шляхів виходу з кризи.

Отже, стадія явної проблемності є останнім етапом розвитку кризових явищ у банку, коли існує можливість відновити його стабільну діяльність. На наш погляд, це повинно відбуватися не лише зусиллями самого банку, а і за постійної методичної та практичної підтримки Національного банку, оскільки як державна інституція він є безпосередньо зацікавленим у збереженні функціонування кожного прозоро діючого банку. Адже вже давно з'ясовано, до яких суттєвих негативних наслідків призводить ліквідація банків для економічних суб'єктів, що з ними пов'язані.

За умови невиконання керівництвом банківської установи завдання щодо відновлення її стабільної діяльності, наступає стадія критичної проблемності, що має наслідком віднесення банку до категорії неплатоспроможних. При цьому Національний банк України, за наявності вищезазначених підстав, може приймати рішення про віднесення проблемного банку до категорії неплатоспроможних у будь-який час, незалежно від строку перебування банку в категорії проблемних. З цього випливає, що строк у 120 днів є максимальним для відновлення стабільної діяльності банку, проте для його керівництва він не вважається гарантованим терміном для прийняття відповідних управлінських рішень.

Висновки. Отже, поняття проблемного банку є надзвичайно важливим у контексті забезпечення стабільності функціонування банківської системи. Наповнене конкретним економіко-правовим змістом, воно застосовується для індикації стану банку, в якому відбуваються негативні процеси, що загрожують його нормальній діяльності та безперебійному виконанню притаманних йому функцій.

Запропоноване нами розуміння проблемного банку у широкому (нормативно-правовому) та вузькому (фінансово-економічному) сенсах дозволяє зосередити увагу, насамперед, на моніторингу його фінансового стану для попередження переходу до ситуації неплатоспроможності. Своєчасне виявлення слабкостей, порушень стійкості, зовнішніх загроз дозволяє вживати ефективних заходів, що протидіють розвитку проблемності. Остання, як було зазначено, проходить чотири стадії: від потенційної, потім – латентної, до явної і, нарешті, критичної, після чого банк виводиться з ринку Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що, як правило, супроводжується суттєвими втратами для клієнтів банківської установи. Тому набуває актуальності питання оперативного застосування комплексу заходів, що спрямовані на стабілізацію та відновлення ефективної діяльності проблемного банку.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20120921#Text
2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/ed20240419#Text
3. Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф., Савлук М.І. Центральний банк та грошово-кредитна політика. Київ : КНЕУ, 2005. 560 с.
4. Sinkey J.F., Jr. Identifying «Problem» Banks. How Do the Banking Authorities Measure a Bank's Risk Exposure? *Journal of Money, Credit and Banking*. 1978. Vol. 10. No. 2. P. 184–193.
5. Batunanggar S. Comparison of Problem Bank Identification, Intervention and Resolution in the SEACEN Countries. Kuala Lumpur: The South East Asian Central Banks, 2008. 228 p.
6. Набок Р. Аспекти, що можуть призвести до виникнення проблемного банку. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 8. С. 46–50.
7. Барановський О.І. Проблемні банки: виявлення й лікування. *Вісник Національного банку України*. 2009. № 11. С. 18–31.
8. Еркес О.Є. Критерії визначення проблемного банку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2011. Вип. 31. С. 71–79.
9. Версаль Н. Проблемні банки в Україні: причини появи та особливості функціонування в 2008–2014 рр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. № 10(163). С. 10–16.
10. Возняковська К.А. Щодо порядку визнання банку проблемним як передумови його неплатоспроможності. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 231–237.
11. Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства : постанова Правління Національного банку України від 03.06.2014 № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0580-14#Text.
12. Лобач О. М. Категорії «проблемний банк», «неплатоспроможний банк» у законодавстві України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2014. Т. 155. С. 86–92.
13. Береславська О.І. Банківський сектор України: аналіз чинників неплатоспроможності, банкрутства та ліквідації банків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2023. № 29(57). С. 43–49.
14. Basel Committee on Banking Supervision. Guidelines for identifying and dealing with weak banks. July 2015. URL: https://www.bis.org/bcbs/publ/d330.htm.
15. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri= celex%3A32014L0059.
16. Міщенко В.І., Крилова В.В., Ніконова М.В., Малюков В. П., Куліков С. Г. Санаційний банк – «брідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками: монографія. Київ : УБС НБУ, 2011. 119 с.
17. Олейник А.В. Влияние рисков на проблемные банки в системе противодействия их банкротства. *Contemporary Instrumentation of Economics. Modernization. New Alternatives : International scientific and practical congress of economists and lawyer*s. Vienna : ISAE «Consilium», 2013. P. 163–167.
18. Жовтанецька Я.В. Комплексний підхід до діагностики кризових явищ у фінансової діяльності банків України. *Соціально-економічні проблем сучасного періоду України*. 2017. Вип. 3 (125). С. 36–41.
19. Татар М.С., Козловська О. М. Визначення глибини кризових явищ банківських установ та розробка антикризових заходів. *Часопис економічних реформ*. 2019. № 4(36). С. 66–75.
20. Halling M., Hayden E. Bank Failure Prediction: A Two-Step Survival Time Approach. 2006. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id =904255.

References:

1. Pro banky i bankivsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 7 hrudnia 2000 roku № 2121-III [On banks and banking activity]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20120921#Text (in Ukrainian)
2. Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib : Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2012 roku № 4452-VI [About the system of guaranteeing deposits of individuals]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/ed20240419#Text (in Ukrainian)
3. Moroz A. M., Pukhovkina M. F., Savluk M. I. (2005) Tsentralnyi bank ta hroshovo-kredytna polityka [Central bank and monetary policy]. Kyiv: KNEU, 560 p. (in Ukrainian)
4. Sinkey J. F., Jr. (1978) Identifying "Problem" Banks. How Do the Banking Authorities Measure a Bank's Risk Exposure? *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 10, no 2, pp. 184–193.
5. Batunanggar S. (2008) Comparison of Problem Bank Identification, Intervention and Resolution in the SEACEN Countries. Kuala Lumpur: The South East Asian Central Banks, 228 p.
6. Nabok R. (2007) Aspekty, shcho mozhut pryzvesty do vynyknennia problemnoho banku [Aspects that can lead to the emergence of a problem bank]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*, no 8, pp. 46–50. (in Ukrainian)

7. Baranovskyi O. I. (2009) Problemni banky: vyiavlennia y likuvannia [Problem banks: identification and treatment]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy,* no 11, pp. 18–31. (in Ukrainian)

8. Erkes O. Ye. (2011) Kryterii vyznachennia problemnoho banku [Criteria for identifying a problem bank]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy,* issue 31, pp. 71–79. (in Ukrainian)

9. Versal N. (2014) Problemni banky v Ukraini: prychyny poiavy ta osoblyvosti funktsionuvannia v 2008–2014 rr. [Troubled banks in Ukraine: causes of emergence and peculiarities of functioning in 2008–2014]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika,* no 10(163), pp. 10–16. (in Ukrainian)

10. Vozniakovska K. A. (2018) Shchodo poriadku vyznannia banku problemnym yak peredumovy yoho neplatospromozhnosti [Regarding the procedure for declaring a bank problematic as a prerequisite for its insolvency]. *Pravo i suspilstvo,* no 3, pp. 231–237. (in Ukrainian)

11. Pro zatverdzhennia Zmin do Polozhennia pro zastosuvannia Natsionalnym bankom Ukrainy zakhodiv vplyvu za porushennia bankivskoho zakonodavstva: postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 03.06.2014 № 332 [On the approval of the Amendments to the Regulation on the application of influence measures by the National Bank of Ukraine for violations of banking legislation]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0580-14#Text (in Ukrainian)

12. Lobach O. M. (2014) Katehorii «problemnyi bank», «neplatospromozhnyi bank» u zakonodavstvi Ukrainy [Categories "problem bank", "insolvent bank" in the legislation of Ukraine]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, vol. 155, pp. 86–92. (in Ukrainian)

13. Bereslavska O. I. (2023) Bankivskyi sektor Ukrainy: analiz chynnykiv neplatospromozhnosti, bankrutstva ta likvidatsii bankiv [Banking sector of Ukraine: analysis of factors of insolvency, bankruptcy and liquidation of banks]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Ekonomika»,* no 29(57), pp. 43–49. (in Ukrainian)

14. Basel Committee on Banking Supervision (2015) Guidelines for identifying and dealing with weak banks. Available at: https://www.bis.org/bcbs/publ/d330.htm.

15. Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri= celex%3A32014L0059.

16. Mishchenko V. I., Krylova V. V., Nikonova M. V., Maliukov V. P., Kulikov S. H. (2011) Sanatsiinyi bank – «bridzh-bank» yak mekhanizm roboty z nezhyttiezdatnymy bankamy: monohrafiia [Rehabilitation bank – "bridge bank" as a mechanism for working with non-viable banks: monograph]. Kyiv: UBS NBU, 119 p. (in Ukrainian)

17. Oleinyk A. V. (2013) Vlyianye ryskov na problemnыe banky v systeme protyvodeistvyia ykh bankrotstva [Impact of risks on problem banks in the system of counteracting their bankruptcy] *Contemporary Instrumentation of Economics. Modernization. New Alternatives : International scientific and practical congress of economists and lawyer*s. Vienna: ISAE "Consilium", pp. 163–167. (in Russian)

18. Zhovtanetska Ya. V. (2017) Kompleksnyi pidkhid do diahnostyky kryzovykh yavyshch u finansovoi diialnosti bankiv Ukrainy [A comprehensive approach to the diagnosis of crisis phenomena in the financial activity of Ukrainian banks]. *Sotsialno-ekonomichni problem suchasnoho periodu Ukrain*y, issue 3 (125), pp. 36–41. (in Ukrainian)

19. Tatar M. S., Kozlovska O. M. (2019) Vyznachennia hlybyny kryzovykh yavyshch bankivskykh ustanov ta rozrobka antykryzovykh zakhodiv [Determining the depth of crisis phenomena of banking institutions and developing anti-crisis measures]. *Chasopys ekonomichnykh reform,* no 4(36), pp. 66–75. (in Ukrainian)

20. Halling M., Hayden E. (2006) Bank Failure Prediction: A Two-Step Survival Time Approach. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id =904255.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2024